

Bevrucht met de dood Frans Kellendonk en de angst voor het niets

Jellie Brouwer

AIDS veranderde niet onmiddellijk alles, want 'in Nederland was er nog geen reden tot paniek', aldus deskundigen. Dat schreef ik in een stuk in de zaterdagbijlage van het Utrechts Nieuwsblad (18 juni 1983). Ik zat op de School voor de Journalistiek in Utrecht, was 19 jaar en liep stage bij het dagblad. Hoogtepunt van de stage, die 3 maanden duurde, was een paginagroot artikel in de bijlage. Dat was nog eens wat anders dan al die éénkolommertjes. Eindelijk de kans om een groot verhaal te maken.

Ik kreeg van de chef nieuwsdienst een persbericht van de bloedbank op mijn bureau, of ik dat maar eens wilde uitzoeken. De bloedbank Utrecht had besloten aan haar donors te vragen of ze tot de risicogroep behoorden en zo ja of ze dan voorlopig wilden afzien van bloedafname. Vrijwel niemand had over AIDS gehoord. Er waren in Nederland op dat moment vier slachtoffers waarvan er inmiddels twee waren gestorven.

Maar al snel zat de schrik er goed in. De bloedbank was niet de enige organisatie die waarschuwingen uitzond. In de jaren die volgden kwam er een grootscheepse campagne op gang met als belangrijkste waarschuwing: onbeschermd seks is levensgevaarlijk.

We konden maar heel even geloven dat het een homoziekte was. Al snel hadden mijn vriendinnen en ik – met onze wisselende vriendjes zoals dat hoort in een tienerleven – twee angsten: die voor nieuw leven en voor de dood. We waren bang voor ongewenste zwangerschappen, maar een dodelijke ziekte oplopen na seks, dat paste niet in het beeld dat we tot dan toe hadden. We hadden wel eens wat in Baudelaire gebladerd waar seks ook vaak gerelateerd was aan de dood, maar dat was vooral ongepaste romantiek die we spannend vonden. Dat verhaal over AIDS was ons iets te realistisch.

Vanaf dat moment zou iedere vrijpartij ook met de dood verbonden zijn. Dat was zeker het geval in homoseksuele kringen waar de ziekte uitbrak. In de Verenigde Staten waren op dat moment 1400 gevallen geconstateerd, waarvan inmiddels 500 mensen overleden waren, vooral afkomstig uit de homo-enclaves in San Francisco en New York.

Antisemitisme

In 1981 verblijft de schrijver Frans Kellendonk een jaar als 'writer in residence' aan de universiteit van Minneapolis. En ook in de jaren die volgen reist hij regelmatig naar de VS. In 1985 verschijnt zijn belangrijkste roman *Mystiek Lichaam*. Het boek vertelt het verhaal van de familie Gijselhart, met aan het hoofd een gierige weduwnaar met antisemitische trekjes. Hij heeft een zoon en een dochter die niet veel van hun vader willen weten maar in deze romangeschiedenis keren beiden weer naar hun vader terug. De dochter om te bevallen van een kind, de zoon om te sterven. Dochter Magda,

die ook wel Prul wordt genoemd, is zwanger geworden van haar minnaar, de jood Pechman.

Zoon Leendert – steevast aangeduid als Broer - heeft als kunsthandelaar in New York gewerkt, loopt daar AIDS op en keert terug naar Nederland. Alle personages laten een karikatuur zien van onze westerse samenleving. Het boek is zondermeer het meest besproken boek van de jaren tachtig van de vorige eeuw. Aad Nuis, één van de toonaangevende critici in die tijd, is geschokt. Het boek zou getuigen van antisemitisme, homo- en vrouwenhaat. Het is het eerste boek in de Nederlandse literatuur waar de ziekte AIDS in voor komt. Kellendonk gebruikt de naam van de ziekte niet één keer, maar omschrijft hem als 'het ottertje dat zich in jouw lichaam schuilhield en, zonder het te vangen, een woestenij maakte van jouw lichaamsparadijs'.

De vriend van Broer wordt in New York als eerste geveld.

Het klierweefsel zou onder de microscoop van de patholoog-anatoom 'een wild beeld' vertoond hebben. Dat had de jongen, die nog wat daas was van de narcose, aanvankelijk niets verbaasd, zijn hele leven gaf immers een wild beeld te zien, maar de geneesheer had vervolgens de naam genoemd van een fatale bloedziekte en gezegd dat de jongen waarschijnlijk nog een jaar, hoogstens anderhalf jaar te leven had.

Broer is onderweg naar de 181ste straat waar zijn zieke vriend sinds drie maanden in een hotel woont. Een hotel in de gebruikelijke zin was het niet.

Het was een tehuis voor minvermogende ouden van dagen. Goedkoop was het er niet, moest Broer merken, toen hij twee weken huur vooruit betaalde bij de conciërge. Het ventje monsterde hem belangstellend van achter zijn balie. "So you're that sick boy's buddy, are you?" Het droeg een grote broek die het vlak onder zijn oksels had vastgesnoerd. De mond leek speciaal gemaakt voor de sigaar die er in stak. "How's doing ? Not very well eh? Is it true he's got that new disease? They say it's an affliction sent by the Good Lord as a punishment for your kind. You are his buddy or whatever you call yourselves, aren't you? "

Het waren de jaren waarin de ziekte nog geen naam had, of beter gezegd, een naam die vermeden moest worden. Zolang een ziekte dodelijk is en er nauwelijks of geen medicatie is, is de mens geneigd de naam niet uit te spreken. Als het leed geleden is en de ziekte onder controle, kan de naam van de ziekte verder als scheldwoord de wereld in. Voor de één is ziekte een straffe Gods, voor de ander bestaat hij niet door hem eenvoudig te ontkennen. De vriend van Broer heeft de sombere diagnose nog maar net te horen gekregen of hij vlucht uit het ziekenhuis om zichzelf wijs te maken dat het allemaal niet waar is. Thuisgekomen trekt de patiënt zijn trui uit.

De wond in zijn oksel was bedekt met een grote pleister, waar een slangetje onderuit kwam. Aan dat slangetje hing een plastic bal, een plastic appeltje aan een plastic steel. Het was een drain die het lymfevocht opving dat uit de

wond lekte. Er liep een evenaar van schroefdraad over het appeltje. De jongen draaide het open. Hij hield de onderste helft aan Broer voor.

"Je kunt me bewijzen dat je niet in mijn dood gelooft. Door dit op te drinken".

Er zat een dik vocht in de dop, wat verkleurd door bloed. Het leek op roze champagne.

"Opdrinken dit? Stel je niet aan".

"Doe me een lol en drink het op. Het is gewoon een soort zweet. Van mijn zweet ben je toch nooit vies geweest? Of ben je soms bang dat hier kanker in zit?"

Het was obsceen van de jongen om zo te schermen met een sterfelijkheid die hij met Jan en alleman gemeen had. Het 'tot de dood ons scheidt' was toch nooit op hun ideale liefde van toepassing geweest? Ze hadden toch altijd maling gehad aan de proleterige sterfelijkheid? Broer pakte de dop aan. Met doodsverachting gooide hij hem leeg in zijn mond. "Zo goed?" De dop vloog tegen de wand, stuiterde over de vloer. Er was iets helemaal verkeerd. "Heb je het gezien? Geloof je me nu?" Faliëkant verkeerd. Het filtrum, dat vettig, een zweempje bitter, grotendeels naar niets smaakte, onttoverde hem. (...)'

"Idiot", zei de jongen zachtjes.

Seksfeesten

Het is opvallend dat beide keren dat in *Mystiek Lichaam* besmetting met HIV voorkomt, het bij volle bewustzijn plaatsvindt. Niet per ongeluk, onbewust, of totaal opgaand in een seksuele drift. Daarmee heeft de besmetting in bovenstaande schokkende scène niets te maken. De besmetting wordt hier zelfs gezien als een daad van liefde. Broer, 'die altijd maling heeft gehad aan die proleterige sterfelijkheid', moet getuigen van zijn geloof in de ideale liefde. Hij kan de naderende dood van zijn geliefde ontkennen door diens besmette lichaamssappen te drinken. Natuurlijk weet de vriend beter. 'Idiot' klinkt niet alsof de liefde wederzijds is. Je zou kunnen concluderen dat degene die zich laat besmetten dat uit liefde doet, maar dat iemand besmetten niets met liefde te maken heeft, maar met iets anders. Het lijkt een beetje op verslaafden die de neiging hebben zoveel mogelijk lotgenoten om zich heen te verzamelen en degenen die gaan afkicken als afvalligen te beschouwen. Zowel bij het doorgeven van de verslaving als bij besmetting met het virus wordt de tijd stilgezet. Stagnerende, afgedwaalde levens van mannen die als broeders samen de dood in de ogen kijken.

We zijn inmiddels heel wat jaren verder en de medische wereld zelfs lichtjaren verder want dankzij medicatie is AIDS van een dodelijke in een chronische ziekte getransformeerd.

Kellendonk stierf aan AIDS in 1990. Vraag is of hij heeft kunnen aanvoelen hoe de ziekte zich zou ontwikkelen en hoe hij zou hebben aangekeken tegen de wereld van vandaag waarin nog niet zo lang geleden drie mannen werden berecht vanwege het opzettelijk besmetten van andere mannen. Had Kellendonk toen kunnen bevroeden dat er twee decennia later homoseksuele mannen zouden zijn die luid en duidelijk te kennen geven dat ze er voor kiezen een ander te besmetten met HIV of er voor kiezen het virus te ontvangen?

Eind vorig jaar was het voorpaginanieuws dat in Groningen een drietal mannen bekende seksfeesten te organiseren waar ze mannen drogeerden en ze vervolgens - zonder dat zij dat wisten - injecteerden met HIV. De mannen zijn inmiddels gestraft. Dat de slachtoffers niet op de hoogte waren was het nieuwe aan deze zaak, want mannen die elkaar met medeweten van de ander besmetten is een fenomeen dat een aantal jaren geleden al opdook in de VS. Het gaat om de zogenoemde *bareback* feesten waarbij de bezoekers weten dat sekspartners besmet (kunnen) zijn. De naam *bareback* komt uit de ruitersport: zonder zadel op een paard rijden, dus seks hebben zonder condoom.

Ook in Nederland is het verschijnsel inmiddels al jarenlang bekend en bieden mannen zich veelal op internet aan als *giftgivers* en *bugchasers*. Beide groepen hebben één doel: HIV overdragen. De bugchaser (virusjager) wil de gift, het cadeau ontvangen van de *giftgiver*.

Louise Hogarth, een Amerikaanse documentaire maakster, heeft een film gemaakt over dit fenomeen: *The Gift* (2003). *The Gift* laat verschillende homoseksuelen aan het woord, *bugchasers* en *giftgivers*. Jonge jongens, oudere mannen, van alle rangen en standen. Dr. Greg Cason vertelt dat de internet chatrooms in the scene de nieuwe gay bars zijn. Er zijn uitnodigingen voor bareback party's waarbij je ervan verzekerd bent dat iedereen seropositief is. Een jongen, van wie je vermoedt dat het nog niet zo heel lang geleden is dat hij door z'n schoolvriendje werd uitgenodigd voor een ridderfeestje, erkent dat hij het virus als iets speciaals ziet. 'Als je het niet meer hoeft te voorkomen kun je het weer zonder condoom doen'. In dit milieu voelen veel mannen zich zelfs buitengesloten als ze niet seropositief zijn. Doug Hitzel vertelt dat hij als een freak werd gezien omdat hij condooms wilde gebruiken. 't Begon iets aantrekkelijks te krijgen om me te laten besmetten.', zegt een andere jongen. 'No blood no guts'. De constante onzekerheid over wel of niet positief zijn geeft deze mannen het gevoel dat ze het dan maar liever willen hebben. Dan hoeven ze niet meer bang te zijn om het te krijgen. Bovendien horen ze dan weer ergens bij. Niet bij degenen die het misschien krijgen, maar bij degenen die voorgoed van die onzekerheid zijn verlost.

En dan is daar in de film het stel dat vertelt hoe verliefd ze op elkaar werden. Als een blok vielen ze voor elkaar. Een van hen was positief en het besluit was snel genomen: de ander zou besmet worden. Pas dan zouden ze zorgeloos in elkaar kunnen verdrinken en de liefde onbeschermd kunnen consumeren.

Het lijkt in dit geval een besluit zoals in de wereld van heteroseksuelen het besluit valt een kind te krijgen. De mannen kiezen uitdrukkelijk voor elkaar door elkaars lotgenoten te worden. Hoe groot is de overeenkomst tussen een echtpaar dat besluit een kind te krijgen om hun liefde te bezegelen en twee mannen die besluiten om hun leven te delen door de dood naar zich toe te halen?

Leven met het niets

Zoals gezegd komen er in *Mystiek Lichaam* Van Kellendonk twee besmettingsgevallen voor. In beide gevallen gaat het niet om ondoordachte acties en is het ook niet een geile drift die de man drijft.

Wanneer zijn vriend is gestorven gaat Leendert (Broer) terug naar Nederland, waar zijn vader en zus, samen met haar kind en man Bruno Pechman in hetzelfde huis wonen. Leendert betreft een oude schuur 'terzijde van het huis, terzijde van de geschiedenis'.

En voor de tweede keer, maar nu tegenover zichzelf, moet hij bewijzen dat hij niet in de dodelijke ziekte gelooft. Een jongen uit het dorp brengt hem op de gedachte.

Door zich met deze jongen te verenigen zou hij zichzelf bewijzen dat hij niet werkelijk in zijn ziekte geloofde. De jongen kon hem genezen.

Het lijkt een bijna religieuze beleving. Lazarus die weer kon lopen na Jezus aangeraakt te hebben. De wederopstanding.

Maar er is nog iets anders aan de hand in *Mystiek Lichaam*. De roman zorgde, zoals gezegd, voor veel ophef. Kellendonk werd beticht van antisemitisme en vrouwen- en homohaat. Blijkbaar zag niet iedereen de ironie van de karikaturale figuren in het boek.

In een lange tirade gaat Kellendonk tekeer tegen de angst voor het niets. Het grote niets dat volgens hem het leven van de homoseksueel - en dus ook zijn eigen leven - tekent.

De angst voor het niets vervalst zelfs het enige dat authentiek en oprecht is in de nacht, zijn liefde. Ook die wordt na- aperijs in zijn mannenwereld. Nergens ontmoet je zoveel Don Juans en nymfomane hotemetoten als juist daar. Hofmakerij, echtverbintenissen compleet met trouw totterdood, jaloezie, gooi-en-smijtwerk, alle vormen van conventies die zijn voortgekomen uit de zorg om het kroost worden er zonder enige noodzaak en daarom lachwekkend geïmiteerd. De homoseksualiteit, die buiten de geschiedenis staat en geen eigen vormen heeft, is tot imiteren en overdrijven gedoemd. Ze wordt door iedere homo opnieuw uitgevonden. Met iedere homo begint ze opnieuw. En omdat hij niemand is, een naakte Adam, imiteert hij de man en wordt een Blauwbaard. Of hij imiteert de vrouw en wordt een grande cocotte. De homo schmiert, omdat hij nergens bestaat, behalve in het oog van de geschiedenis makende hetero. Wat in de heterowereld gebeurt als tragedie herhaalt zich in de homowereld als klucht. De liefde daar is trouw aan de vorm van de rechtgeaarde liefde en verraderlijk naar de inhoud. Die liefde is parodie.

Een leven zonder nageslacht, een leven, waarin je vanwege je geaardheid voortplanting uitsluit, is geen leven. Leven met het niets, lijkt Kellendonk hier te willen zeggen.

Dat de seksuele drift in zijn oervorm met de voortplanting verbonden is geweest, is door de uitvinding van steeds doeltreffender voorbehoedmiddelen wat op de achtergrond geraakt, maar helemaal weg is die connectie niet. 't Is niet voor niets dat één van de redenen waarom

mannen niet staan te trappelen om zich te laten steriliseren te maken heeft met hun angst dat hun seksuele drift en aantrekkingskracht verandert als er geen voortplantingscomponent meer is. Seks is dan plotseling zo ongevaarlijk. Met de komst van AIDS was er ineens sprake van dat zaad niet alleen nieuw leven, maar ook dood kan veroorzaken.

Want over de ziekte van zijn jongen was inmiddels wat meer bekend geworden. De kans was groot dat Broer hem zelf ook onder de leden had. De inhoud van hun parodieliefde was veel verraderlijker geweest dan hij steeds had gemeend. Misschien hadden ze elkaar met de dood bevrucht.

Het feit dat Kellendonk hier over een bevruchting spreekt en over een parodieliefde, heeft te maken met de zus van Broer, Prul, die zich door Pechman heeft laten bevruchten en een zoon van hem krijgt. Een slecht idee vindt Broer. Dit is overigens een autobiografisch gegeven want ook Kellendonk kreeg tijdens zijn verblijf in de VS een brief van één van zijn zussen dat ze had besloten het moederschap in haar eentje te aanvaarden.

Was er sprake van jaloezie? De vrouw die kan baren. De homoseksuele man die geen kinderen kan baren, maar ze ook niet zal verwekken of opvoeden.

Dan maar het tegenovergestelde: elkaar met de dood bevruchten.

Kellendonk geeft het antwoord zelf, als Broer op zijn beurt een blonde jongen besmet. 'Tegenover de dynastie van het leven, die Prul had gegrondvest, zou hij een geheime dynastie van de dood hebben gesticht, een antischepping tegenover haar schepping'. Misschien had hij 'de jongen met de dood bezwangerd'.

Het is opvallend hoe Kellendonk in 1985 zijn tijd ver vooruit was. De lach op de gezichten van het verliefde stel in *The Gift* uit 2003 doet wel heel sterk denken aan de gelukzalige blik waarmee een vrouw vertelt dat ze zwanger is.

Referenties

Hogarth, Louise: *The Gift*, 2003 (Documentaire)

Kellendonk Frans. *Mystiek Lichaam*, Amsterdam: Meulenhoff, 1986.